

Ortodoxie

Otázka náboženství u řeckých emigrantů není tak jednoznačná a zanedbatelná, jak by se mohlo zdát na první pohled. Pravda, šlo o převážně levicovou a zčásti komunistickou emigraci a nadto do ateisticky orientovaných zemí východního bloku, ale ač obecně platí, co komuniste, to ateista, u Řeků je situace poněkud jiná. Souvisí to s významem řecké ortodoxní církve v národních dějinách a jejím postavením ve státě a společnosti. V období turkokratie (τουρκοκρατία - okupace Řecka osmanskou říší) byla církev „jedinou posilou a útočištěm, které udržovalo helénství – národní identitu – řeckého lidu“, měla zásadní roli při zachování národa a jeho jednoty, působila jako integrující činitel. Proto je nejen v Řecku, ale také u našich Řeků běžné, že levicově až komunisticky orientovaný člověk se účastní bohoslužeb a dalších náboženských akcí. Pro Řeka je ortodoxní církev součástí jeho etnicity a národního citění.

Patriarcha – hlava ortodoxní, tj. východní, pravoslavné církve, která se považuje za pokračovatelku původní církve Kristových nástupců, sídlí v Konstantinopoli (Istanbul), bývalém hlavním městě byzantské říše. Kdysi univerzalistická křesťanská církev měla pět hlavních biskupů – v Antiochii, Jeruzalémě, Alexandrii, Římu a Konstantinopoli. Po arabské expanzi na Blízký Východ a sever Afriky zůstali jen poslední dva, kteří si oba činili nárok na primát v církvi. K definitivnímu schizmatu (rozkolu) došlo roku 1054 za papeže Lva IX. a patriarchy Michaéla Kerullária. Oficiálním předmětem sporu byly dogmatické (věroučné) a liturgické (obřadní) rozdíly, ve skutečnosti byl spor veden o vůdčí postavení v církvi. Papežští legáti první vyhlásili klatbu nad patriarchou, ten vzápětí dal svolat synod, který na oplátku dal do klatby papeže a římskou církev. Nedůvěra vůči „Latiníkům“ přetrvávala v řeckém naturelu hluboko do novověku, živena stálým tlakem Říma na vznik unie pod hegemonií papeže (výsledkem je nepočetná tzv. řecko-katolická církev) a neblahými historickými zkušenostmi z doby křížových výprav, turkokratie a národně osvobozeneckých bojů..

Dalším důležitým momentem je období, v němž se u nás uprchlíci ocitli. Atmosféra v tehdejší Československu byla proticírkevní, docházelo k likvidacím klášterů, internacím řeholníků a kněží a pronásledování církve. Duchovní v Řecku nebyli všichni na vládní straně, a tak se k nám s uprchlíky dostalo rovněž několik ortodoxních papasů (popů), kteří nechtěli opustit své „ovečky“. Také je zajímavé, že první roky bylo náboženství v osnovách výuky řeckých dětí. Zrušeno bylo až po třech letech, zřejmě po definitivním pádu myšlenky brzkého návratu. Z prvních let pobytu, již z roku 1949, pochází zajímavý doklad o křtu dcery řeckého učitele Theodora Lioliose narozené v dětském domově v Sobotíně, kdy jí kmotrem byl tehdejší ministr průmyslu A. Kliment. Náboženské aktivity pokračovaly všude tam, kde byly větší řecké komunity, ač ne v takové míře jako ve vlasti, a zvláště tam, kde tvořili pravoslavní Řekové v té oné lokalitě mezi osídlenci většinu. V těchto komunitách se křtilo, oddávalo a pohřbívalo pravoslavně, ale týkalo se to jen menší části populace. Z toho vznikl velký problém při repatriaci, poněvadž občanské sňatky byly v Řecku neplatné a tito manželé byli formálně stále svobodní. Museli se tedy dát před odchodem oddat znovu a před tím pokřtít. Bylo to období urychlených křtin, církevních sňatků a místy pohřbů (potvrzení o církevním pohřbu byl nezbytný doklad pro vydání majetku po zesnulém).

Potíž byla také v tom, že vlastních řeckých kněží bylo málo a v Československu byla pravoslavná církev teprve mladíci z období po první světové válce a měla málo kostelů,

farností a kněží. Řekové tedy neměli kde navázat a museli improvizovat.. To pochopitelně oslabovalo ortodoxní kontinuitu. Tam, kde v komunitě žila ortodoxie dál, využívali soukromých bytů nebo jim místy někteří faráři propůjčovali katolické kostely. Tak např. v Šumperku chodili v 60. a 70. letech do chrámu sv. Barbory a pak do kostelíku u průmyslovky, kde měli dohodu o pravoslavné liturgii. Křtil a oddával je otec Šimek. Přes svobodu vyznání v současnosti a vyšší počet oficiálních pravoslavných duchovních a nižší stav řecké komunity než v minulosti, bývá místy tato výpomoc nutná i dnes. Pravoslavní na Jesenicku např. využívají propůjčené kaple v místním katolickém kostele, v níž loňský podzim proběhly také řecké křtiny.

Zlaté Hory se mohou pochlubit nevídanou „raritou“. Na místním hřbitově je pohřben jeden z mála řeckých kněží, kteří sem emigrovali. Jinak početně silné komunity v Jeseníku, Krnově či Šumperku neměly vlastního kněze. Iereas (kněz) Papaioannis Nikolau (Παπαϊωαννης Νικολαου) pocházel z jedné vsi u Kastoriá, měl osm dětí (nižší duchovenstvo řecké ortodoxní církve se smí ženit) a všechny byly partyzány DSE – několik jich dokonce v horách padlo. Nelitoval prý, že se účastnily odboje, poněvadž viděl všude chudobu a zaostalost a očekával změny k lepšímu. Na výtky, že není kněz, ale komunista, odpovídal, že „potom také Kristus je komunista, poněvadž i On pomáhal chudobě“. Žil na náměstí, kde ve svém bytě křtil a ženil. Jeho potomci, až na jednu výjimku, dnes žijí v Řecku.

Šumperská řecká obec má zásluhu na postavení místního pravoslavného kostela Sv. Ducha, (Ιερος Ναος Αγιος Πνευματος), který je postaven v řecko-byzantském stylu včetně interiéru a odděleně stojící zvonici. Athénské arcibiskupství a řecká církev se podíleli z více než 90 procent na nákladech stavby. Místní pravoslavný kněz se účastní nejrůznějších řeckých akcí – schůzí řecké obce, řeckých oslav dne Ochi, nadílky dětem na Ajio Nikolaose apod. Díky možnostem nové doby a snahou řecké komunity je také oživení kontaktů mezi českou a řeckou pravoslavnou církví a řecká církev se podílí na řadě aktivit obcí – například „sponzoruje“ letní tábory dětí z řeckých škol v Řecku aj. Čeští pravoslavní kněží navštěvují studijně kláštery v Řecku a na Athosu, naopak delegace řecké církve se objevují v řeckých obcích na Moravě a v Čechách. Oživení oficiálních vztahů podtrhla před několika lety návštěva konstantinopolského patriarchy v České republice, ale kupodivu měla v médiích slabou odezvu, přestože svým významem je tento biskup ortodoxní církve na úrovni papeže. Pravoslavná akademie ve Vilémově u Litovle s ženským klášterem a pravoslavným kostelem má ve své knihovně také duchovní literaturu v řeckém jazyce, stejně tak mnohé řádové sestry, původem z Rumunska, hovoří dobře řecky. Na hoře Radhošti v kapli sv. Konstantina a Metoděje při cyrilometodějských oslavách začátkem července členové souboru Argonavtes (Αργοναυτες) z Kilkisu zazpívali část ortodoxní mše a darovali kostelu Bibli v novořečtině a ikonu Panajie Sumeli (Παναγια Σουμελα - Panny Marie Sumelské).

Už více let při řeckých akcích asistují pravoslavní duchovní, na zábavách, při odhalování pomníků a dalších akcích, promlouvají k přítomným a žehnají jim – např. na loňské oslavě dne Ochi v Šumperku vystoupil pražský pravoslavný arcibiskup Kryštof. V řeckých školách a seminářích mají - aspoň místy - studenti a žáci kromě jazyka, zeměpisu a dějepisu hodiny pravoslavné teologie. Sílí také snahy po slavení církevních svátků podobně jako v Řecku - v některých obcích místní Řekové chtějí paschu slavit tradičně po řecku: venku před kostelem u stolů, s pohoštěním a při hudbě mít společné panygiri (πανηγυρι – oslavu). Přibývá rovněž tzv. řeckých křtin, které se vyznačují opět typicky řeckou hojnou účastí z řad rodiny a přátel, než bývá zvykem u Čechů katolického nebo protestantského vyznání, kde se při křtinách schází jen nejužší rodina.

Na řecké vaftisia (βαφτισια, βαπτισμα) – křtiny se sejdou všichni dosažitelní rodinní příslušníci, příbuzní, přátelé a známí v počtu desítek osob, aby byli přítomni obřadu a následné oslavě. Nebývá jich sice obvykle tolik jako ve vlasti, ale podstatně více, než bývá zvykem u nás. Symbolický obřad v pravoslavném ritu sestává kromě modliteb a vykuřování před vlastním pokřtěním, tj. ponořením celého těla do vody, nikoliv jen poléváním, z obřadu zřeknutí se ďábla a pomazání novokřtěnce myrem. Myro (το μυρο) neboli křížma či chrizmo je směs olivového oleje a vonných silic (balzámu) a světí ho biskup (pro severní Moravu v Olomouci) na Zelený čtvrtek. Myro tvoří jakýsi „kanál“ pro působení Ducha Svatého na člověka. Obřad má vlastně dvě zásadní fáze – vlastní křest a myropomazání. Po křtu příbuzní roznášejí chlebičky a sladkosti, vaptistikós - βαφτιστικος (kmotr) nebo vaptistikíá - βαφτιστικια (kmotra) předají tradiční dar – zlatý křížek na krk. Kmotr má významné postavení v životě svěřence a také jeho rodiny, je to vlastně druhý rodič.

Řecká komunita tedy zčásti udržuje, popřípadě ožívuje nejen kulturní a historické, ale také náboženské tradice. Převážná část tradičních svátků v Řecku je totiž spojena s ortodoxií. Ortodoxní víra představuje u řecké populace v České republice včetně nejmladší generace ač v menší míře než ve vlastním Řecku přece jeden z pilířů národní identity.